

kog ljubavnog romana i pojedinih novovjekovnih nacionalnih književnosti. U tom bi se slučaju, nagada autor, mogao potvrditi veći utjecaj melodramskog oblika dramskog sukoba, i to ne samo u dramskim nego i u proznim vrstama.

Govoreći zatim posebno o Ksenofontu Efeškom i njegovu romanu, također se najviše zadržava na njegovim unutrašnjim karakteristikama. Utvrdivši da je fabula tipična za grčki ljubavni roman u cjelini, autor upozorava na određene razlike prema drugim tekstovima: priča se odvija u vremenu autora i čitaoca; prostor zbivanja poznat je i skučen; junaci su obični ljudi koji se ističu samo ljepotom i dobrotom. Smatrajući da je za razumijevanje „Efeških priča“ potrebno nešto znati o estetičkim, religijskim i filozofskim koncepcijama dominantnim u vrijeme nastanka romana ukratko govori o drugoj sofistici, suvremenoj religiji i stoičkoj filozofiji.

Na kraju autor spominje neka filološka razmatranja potaknuta sličnošću spomenutog romana s tekstovima Haritona i s „Pripoviješću o Apoloniju, kralju tirscome“.

Druga nas rasprava upoznaje s tekstom nepoznatog autora „Pripovijest o Apoloniju, kralju tirscome“. Djelo nastalo u 5. ili 6. st., vjerojatno obrada nekog starijeg teksta, jedini je od dosad poznatih romana koji je očuvan na latinskom jeziku, no pravo mjesto i razumijevanje dobiva tek u kontekstu grčkog ljubavnog romana.

Govoreći o njegovim karakteristikama, Darko Novaković upozorava da ga s grčkim ljubavnim romanima najjače spaja upravo fabula premda u njemu ima zbivanja koja su slabo ili nikako povezana s glavnim fabularnim tokom. Za razliku od ostalih ljubavnih romana, jedino su u ovome očevito prisutni elementi bajke i zagonetke. Osim toga ima aluzija na književnu tradiciju (Ovidije, Vergilije, Apulej i dr.). Osobitost ovog teksta očituje se i u tome što je njegov smisao donekle različit od ostalih ljubavnih romana. Dok je u njima melodramski sukob samo sredstvo da se čitaocu ponudi određena koncepcija života, Darko Novaković nalazi, na temelju nekih karakteristika fabule, uloge erosa u priči itd., da ovdje melodramski sukob služi da prikaže određeno *ustrojstvo svijeta* kojim upravlja božanska providnost.

„Pripovijest o Apoloniju, kralju tirscome“ imala je od svih grčkih ljubavnih romana najveći utjecaj na evropsku književnost. Prva su se izdanja pojavila već u srednjem vijeku, a uskoro i prijevodi na svim većim evropskim jezicima. U južnoslavenske književnosti, međutim, nije prodro. Tekst je zanimljiv i s jezične strane. U njemu ima slučajeva odudaranja od klasičnog latinskog i pojave elemenata koji će se kasnije razviti u romanskim jezicima.

Tako se smatra da se u svakom prijevodu gubi nešto od vrijednosti originala, prijevodu Darka Novakovića ne možemo naći nikakve zamjerke. Što više, znalčki sačuvan jezik i stil pučke priče i patetičnost fraze na primjerenim mjestima pružaju čitaocu mogućnost da u spomenutim romanima prepozna daleke prethodnike nekih suvremenih trivijalnih književnih vrsta, što oni doista i jesu.

Posebno bih upozorio na ažuriranost podataka kako onih koji se tiču samih tekstova romana, tako i onih koji se odnose na književnoteoretske rasprave.

Primljeno 28. marta 1982.

D. Salopek,
Filozofski fakultet, Zagreb.

CRIJEVIĆEVA BIBLIOTHECA RAGUSINA U KRITIČKOM IZDANJU
Seraphinus Maria Cerva: Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur. Editionem principem curavit et prooemium conscripsit Stephanus Krasić. Tom. I—IV. Zagrabiae MCMLXXX—MCMLXXX, Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 318, 598 i 501 str.

Uskoro će se navršiti 300 godina od rođenja (1686) Crijevićeva i gotovo punih 250 godina (1740—42) od nastanka njegove *Dubrovačke biblioteke*, a mi tek sada dobivamo kritičko izdanje najpoznatijeg i za dubrovačke biografije najvažnijeg djela. Navikli smo se (protiv volje, doduše) biti skromni kad se tiče objavljivanja baštine hrvatskih latinista. No neka nam spoznaja o golemoj množini estetski izvrsnih

ili kulturnopovijesno visoko značajnih djela hrvatskih pisaca latinskog izraza, što ih još moramo objelodaniti, ne zamućuje sada radost nad ovim izdanjem Crijevića, što ga je uzorno priredio Stjepan Kراسić (kao knj. 8 a), b) i c) u zbirci JAZU „Hrvatski latinisti“, kojoj je urednik V. Gortan).

Dosta se istraživača, osobito hrvatskih književnih povjesničara, dosad služilo Crijevićem u rukopisu, a mnogo ih je, od Jirečeka do danas, i živo priželjkivalo tiskom priređeno izdanje. Ovo koje imamo u rukama reproducira Crijevićev tekst prema autografu (sign. 36—IV—15 iz Knjižnice Dominikanskog samostana u Dubrovniku) na najbolje mogući način, i precizno i dosljedno. Crijević je doista u Kراسiću našao i pronicljiva i uporna izdavača: i zato što rukopis izvornika počesto nije lako čitljiv i što je za čitanje i višestruku interpretaciju raznovrsnih činjenica, od kulturno-povijesnih, teoloških i političkih do geografskih, filozofskih i dr., trebalo i razborita distingviranja i vrlo naporna, dugogodišnjega rada u domaćim i stranim arhivima i knjižnicama.

Izvorni je Crijevićev rukopis, kako je znano, sadržan u 4 opsežna sveska, koja su u ovom izdanju reproducirana u 3 opsežne knjige (Moram ovdje staviti primjedbu bibliografske prirode: izdanje, naime, faktički ima 3 knjige, a formalno 4 sveska, tako da je faktički 2. knjiga označena s 2/3, dakle: 1. knjiga je 1. svezak, 2. knjiga je 2. i 3. svezak, a 3. knjiga je 4. svezak. To bi u katalogiziranju, na primjer, moglo dovesti do zabuna, ako bi se zbog onoga 2/3 očekivala još jedna knjiga fizički više. Ali sad se ne može ništa mijenjati.)

U 1. knjizi izdanja nalaze se biografije pisaca od A do E. (Neka mi je dopušteno napomenuti, radi onih koji Crijeviću nisu toliko vični: u Crijevića biografije nisu abecedno poređane prema prezimenima, nego prema vlastitim imenima. No i sam Crijević ima na kraju svakoga svojeg sveska 2 kazala, jedno *per nomina*, drugo *per cognomina*, a i Kراسić u završnom *Općem kazalu* u 3. knj. ima potpune uputnice, tako da poteškoća s nalaženjem osoba nema.) Na punih 70 stranica 1. knjige nalazimo Kراسićev bio-bibliografski uvod s ovim poglavljima: Biografski rad u Dubrovniku, Crijevićev život i rad, Djela, Bibliotheca Ragusina, Cenzuriranje Crijevićevih djela, Važnost „Dubrovačke biblioteke“, Načela izdavanja njezina teksta, Bilješke. U toj se studiji u punom smislu ogleda majstorstvo Kراسićevo: poznavanje cjelokupna opusa Crijevićeva, okolnosti njegova rada i prilika u Dubrovniku i izvan njega u to doba, zatim izvanredno vladanje sveukupnom građom, provjerenom ili u brojnim pojedinostima prvi put iznesenom na temelju istraživanja u knjižnicama i arhivima u Italiji, Austriji, Njemačkoj, Francuskoj i Poljskoj, dakako uz istančanu provjeru relevantnih podataka u svim knjižnicama i arhivima Dubrovnika i Zagreba, od stranih posebice u Državnom arhivu u Veneciji, Generalnom arhivu dominikanskog reda u Rimu, Vatikanskom arhivu. Knjiga 2. obuhvaća izvorni Crijevićev 2. i 3. svezak, dakle slova F—I i L—O, a knjiga 3. — uz kritički aparat i bibliografske bilješke, kako ih i prethodni svesci imaju uz pojedine biografije — obuhvaća u prvoj polovici 4. svezak (slova P—X), a u drugoj polovici (str. 223—496) rezonirano *Opće kazalo imena osoba, mjesta i važnijih stvari s kratkim tumačem*. Tom kazalu, moram priznati, odavno nisam vidio premca. Ono u podjednakoj mjeri udovoljava zahtjevima visoke obaviještenosti i preciznosti kao i kompletnosti i funkcionalnosti. Prema podatku samog autora (str. 223) kazalo sadrži „nešto više od 6.120 natuknica ili, točnije, 3.560 imena osoba, 690 mjesta i 550 važnijih stvari i pojмова te 1.320 inačica pojedinih imena ili natuknica“. Prava enciklopedija u malom! Nižu se pred nama tisuće imena, naslova i datuma, kako iz užega i širega okružja dubrovačkog, tako i inozemnog, od kojih mnoge u nama dostupnim priručnicima i izdanjima ne bismo našli. Što sam kazao za uvodnu studiju Kراسićevu, vrijedi za ovo Opće kazalo, vrijedi i za cjelokupan njegov rad u ovom izdanju: tanane distinkcije u reprodukciji teksta (dakle i imena i tumačenja njihova), odmjeranost sudova, dosljedna komparativna konzultacija inozemnih specijalističkih izdanja i rukopisnih izvora. Kazalo je ujedno i ogledalo zamašnosti Crijevićeva djela, koje je bilo i bit će još više neiscrpnim izvorom i podataka i mogućih širih zaključaka iz književne i kulturne povijesti u Hrvata.

Nijedne tiskarske pogreške nisam našao u sve tri knjige! Možda je pri prijelomu nastala omaška u Općem kazalu s.v. *Euphrosina*: formulacija ne smije biti

„naslov jedne od triju knjiga epa *De vita et gestis Christi* Jakova Bunića“, nego: naslov treće knjige epa *De raptu Cerberi* Jakova Bunića (u kojega je, jasno, ime napisano: Euphrosyna).

Još mi valja napomenuti da u ovom izdanju — očigledno zbog golemosti teksta — nema usporednoga hrvatskog prijevoda, kako je inače uobičajeno u Akademijinoj zbirci „Hrvatski latinisti“. Takvu iznimku smatram opravdanom, smatrat ću je i ubuduće, kada to bude potrebno zbog brzine objavljivanja što većeg broja hrvatskih latinista. Pogotovu ako se bude radilo o tako značajnom tekstu kakav je Crijevićev i tako izvrsnom izdanju kakvo je Krasićevo.

Primljeno 28. marta 1982

V. Vratović,
Filozofski fakultet, Zagreb.

LATINSKI PJESNIČKI JEZIK

La lingua poetica latina, a cura di Aldo Lunelli. Saggi di W. Kroll, H. H. Janssen, M. Leumann. Premessa, bibliografia, aggiornamenti e integrazioni del curatore, 2a ed. riveduta e ampliata. Bologna 1980, Pàtron editore, LXXV + 206 str.

Tri su tematski usko povezane studije, i to u talijanskom prijevodu, okupljene u ovoj specifičnoj knjizi, koju je priredio i u mnogome sadržajno nadopunio Aldo Lunelli, profesor latinskoga na Sveučilištu u Padovi. Autori studija filolozima su dobro poznati, osobito prvi i treći. Prvi je Wilhelm Kroll, od kojega je preuzet dio *Die Dichtersprache* (iz: *Studien zum Verständnis der römischen Literatur*, Stuttgart 1924, više puta pretiskano, najnovije: New-York—London 1978). Drugi je autor Hendrikus Hubertus Janssen, čijem je prilogu izvorni naslov: *De kenmerken der Romeinsche dichtertaal* (Nijmegen—Utrecht 1941). Treći je Manu Leumann i njegova studija prema kojoj je naslovljena cijela knjiga, *Die lateinische Dichtersprache* (iz: *Kleine Schriften*, Zürich—Stuttgart 1959, u nešto kraćoj verziji studija je bila već objavljena u „Museum Helveticum“, 4, 1947, 116 i d.). Krollov i Leumannov prilog izvrsno je preveo s njemačkoga sâm Lunelli, Janssenov su prevele s nizozemskoga G. Nordio i L. Toffolon, s potpunom revizijom Lunellijevom uz konzultaciju R. van Ertvelde.

Kako se vidi, izabrane studije nisu novijeg datuma, čak je Krollova već gotovo šezdeset godina stara. Da za jezik i stil pjesništva postoji nešto slično što bi barem donekle odgovaralo staroj, ali monumentalnoj Nordenovoj *Die antike Kunstprosa*, možda ovakva Lunellijeva ili slična izdanja ne bismo trebali. Kažem: možda, jer usredotočenost na sustav jezičnih osobitosti u rimskih pjesnika, kako ga u rasponu od morfološkog i fonetskog do sintaktičkog, metričko-ritmičkog itd. egzemplificiraju tri izabrana autora, ne bi izgubila na oštrini zapažanja i opisa pojedinosti, zvale se one semantičkim posudenicama ili grecizmima, arhaizmima ili složenicama, epiteta, položajem riječi, metaforikom ili perifrazom, opozicijom pjesničkog i proznog jezika, metričkom ili pjesničkim vrstama uvjetovanošću izbora riječi.

Krollov je prilog najšire filološki zasnovan, s čestim zaletima i u grčko pjesništvo, te s ponekom, danas neodrživom teoretskom pretpostavkom ili zastarjelim argumentima u pojedinostima. Po impostaciji gotovo suprotna Krollovoj jest Leumannova studija, strogo lingvistički sistematična, kompaktna, s lucidnim klasifikacijama, naznakama distinktivnih obilježja i geneze pjesničkog jezika, u sadašnjem trenutku, prema Lunellijevu mišljenju (str. X), „il lavoro più organico sulla lingua poetica latina“. Otrprike na sredini između prvog i trećeg od ovdje izabranih autora, bliži ipak Leumannu, nalazi se Janssen, koji se očituje, među ostalim, jakim konceptom tradicionalizma i čvrstom spoznajom o historicitetu pjesničkog izraza, posvećujući također, i više od ostale dvojice, pozornost problemima fonetskim i prozodijskim. Dakako, zdušno potpisujem Lunellijevu (str. XI i 75) odbojnost prema ekstremnom Janssenovu poimanju, kojim slijedi Mommsenovu liniju o bitnoj zavisnosti rimske književnosti od grčke (doslovne su Janssenove riječi, u izvorniku na str. 6, u tal